

ОБЛАСТ СТАРЕ РАШКЕ КРАЈЕМ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВИЈЕКА
(*научни скуп*)

Балкански ратови су изузетно провокативна и комплексна научно-истраживачка тема. Преко таквих тема наша историја се веже за балканску, европску, па и свјетску историју. У истом смислу историографија о балканским ратовима постаје дио европске и свјетске историографије. У бурној историји Црне Горе, која је богата историјским догађајима ширег значаја, балкански ратови заузимају истакнуто мјесто. Црна Гора је у њима пуно добила: знатно је проширила своју територију, увећала је број становника, најзад је добила заједничку границу са Србијом — чиме су многе политичке комбинације њихових непријатеља биле одложене за дуги низ година, а можда и спречене заувјек. Када је ријеч о Црној Гори може се рећи да су до сада изучавана слиједећа питања: стање на црногорско-турској граници уочи балканских ратова, балкански савез, војне операције и посебно оне везане за Скадар, улога краља Николе у овим ратовима, међународна димензија и посебно однос Русије према балканском савезу, Скадарско питање као политичко питање, аграрна политика црногорске владе у крајевима ослободеним у

балканском рату 1912. године, набавка оружја, смрт бригадира Блажа Бошковића, иселјавање муслиманског становништва у вријеме и после балканских ратова, политичке прилике у Пљевљима и посебно у Бијелом Пољу и тд. итд. С аспекта Црне Горе Скадар је био један од главних циљева Црне Горе у овим ратовима. Ради примјера и илустрације цитираћемо ријечи ондашњег министра иностраних послова Русије, који је оптужио краља Николу да је „спреман запалити пожар свјетског рата, да би у њему испекао кајгану за себе“. И ондашња штампа је констатовала изузетну сложеност овог питања. Радничке новине у броју од 24. 4. 1913. године пишу: „Зар се губи из вида да Скадарско питање више него иједно (друго) — постаје европско питање“. У објављеној грађи о овом питању др Андрија Лаиновић истиче да је Србија сугерирала Црној Гори да умјесто Скадра затражи као компензацију — друге територије.

Није тешко запазити да наведена питања не чине укупну врло сложену тематику балканских ратова. Напротив. Многа значајна питања постала су недовољно обрађена или су чак испуштена. На-

вешћемо нека од њих: међународни и дипломатски аспект балканских ратова и посебно односи међу балканским земљама, југословенство и балкански ратови, терор над хришћанима уочи балканских ратова: убиства, паљење кућа, пљачка имовине, силовања, насилно потурчавање и други видови терора, улога појединих личности у војним операцијама и политичким радњама и њихови међусобни односи, улога интелигенције у овим процесима, штампа о балканским ратовима, народно стваралаштво о балканским ратовима, положај и живот српског народа у књижевним дјелима завичајних и других писаца, разграничење Црне Горе и Србије.

Имало је дакле и друштвеног оправдања и научног мотива да се, у поводу 80 годишњице балканских ратова (1912 — 1992) организује научни скуп, који је одржан у Пријеполу, крајем октобра 1992. године. Окупио је научне раднике из Србије и Црне Горе. Пријављени су слиједећи аутори: др Славенко Терзић, Генеза санџачког питања — Геополитичке комбинације великих сила од 1912. г. Др Ејуп Мушовић, Санџак као административно-територијална јединица, др Миомир Дашић, Управно-територијална организација турске власти на територији Старе Рашке до 1912. године, др Изудин Шушевић: Политичке прилике у Санџаку крајем 19. вијека, Чедо Лучић, Везе Херцеговине са Рашком крајем 19-ог и почетком 20-ог века, Милић Петровић, О сахибијском питању у Старој Рашкој (Санџак) уочи балканских ратова са посебним освртом на Милешевски крај, др Богумил Хабак, Новопазарски санџак (Рашка) у годинама пред ослобођење 1912. године (1908 — 1912), проф. др Петар Влаховић: Село у области Старе Рашке крајем 19. и почетком 20. века, др Зоран Лакић, Црногорска историографија о балканским ратовима, Јован Пејин, Листови „Браник“ и „Застава“ — аустронемачка кампања против Ср-

бије 1912. године, Дико Пејатовић, Војна димензија балканских ратова, др Новица Раковчевић, Улога црногорске војске у ослобођењу Санџака 1912. са освртом на пријеполски крај, Др Јован Бојовић, Допринос дурмиторског краја ослобођењу пљеваљског краја у балканском рату, др Војо Суботић, Балкански ратови у казивању Берисављевића и дописника, Добрило Аранитовић, Живот нашега народа под Турцима у предвечерје Балканског рата у радовима санџачких књижевника.

Наведене теме употпуњују досадашња сазнања о Балканским ратовима — посебно када је ријеч о овим просторима. Саопштени су многи досада непознати подаци који бацају ново свијетло на ове судбоносне догађаје у историји Србије и Црне Горе. То се посебно односи на антисрпску пропаганду која је смишљено вођена у Аустрији и Угарској са циљем да продуби јаз између муслиманског и српског народа на подручју новоослобођених земаља. Било је и дубљих понирања у комплекс питања, иначе, познатих у историографији као Санџачко питање. Обрађиване су неке теме из такозване завичајне историје, али на начин да употпуњују слику овог простора као цјелине. Акцентирана је и морална димензија овога рата која има трајнију вриједност. То се јасно види из ријечи краља Петра I и његовог сина Александра, које ћемо цитирати у скраћеној верзији: „Краљ Петар I у прогласу народу и војци, нагласио је да води ослободилачки рат и да своје армије упућује тамо, гдје је историјско језгро српске државе и престонице старих крајева (Рас, Приштина, Призрен)“, гдје живе наша браћа по крви и језику; по обичајима, по народној свести, жељама и тежњама“. Због тога и Регент Александар у својој заповести истиче: „Према побеђеном непријатељу и непријатељу који се преда, будите човјечни и милостиви, јер он тада престаје бити непријатељ, остаје само чо-

вјек, а према човјеку треба бити човјечан. Куће, имања, част и образ побеђеног непријатеља и његове породице штедите и штитите, као и куће, имања и част свог сопственог народа, јер то захтијева не само човјечност и наша православна вјера, него то доликује и јунацима, а тиме се побјеђује и непријатељ...“

Саопштења припремљена за овај научни скуп попуниће празнину у историографији о балканским ратовима 1912 — 1913. године. От-

криће се и нове научне истине које могу бити драгоцјено научно искуство за објективно сагледавање и правилно вредновање — историјских процеса, чак и оних који су данас на политичкој сцени. Зато радује одлука да се сва пријављена саопштења, без обзира да ли су изложена на овом научном скупу или не, објаве у посебном зборнику радова.

Зоран Лакић